

گنوں کاں آورشہ چوں سے چو شتم
گنغم شکر شادی چوں دراں دم
گزشت آنکہ از نشاط و عشرت خوش
ہوس کامیسد بود ہمیشینش
تو گولی خواب بود است آنکہ ہر بار
چو بچم را در آمد خفتن سخت
ولے چوں باد و لانی است خوابم
چو کرداں سوز روشن نیز شرق
چو دور زخستایں خوں نیز نوشم
گجویم باسے اکنوں شکر ایں غم
ہو سہا پختے ایں جان پر آتش
مس حنام است لعل آتشینش
بدولت بودے چوں بخت بیدار
مگر در خواب بنیم زیں پس آن بخت
یقین کاں بخت و دولت باز یابم
مہ از ابر حیا بیرون زد ایں برق

پاسخ از زبان معشوق

۱۰ زمانہ میں پہلے رحمت شد اسال
بطالع خضر را بود آن گرانے
ولے برتے کزاں دار ابر افتاد
خضر را ہم ریاض عیش شد تنگ
ہو زازے ندیدہ روز و شب ہر
کہ برکت دار جنداں را پرو بال
کہ شوید دست ز آب زندگانی
گزشت از خضر و بر اسکندر افتاد
کہ ماند اندر ریاضت خانہ تنگ
کہ در یابت گشت از سردے دہر

- ۱۔ چو شمع جمع جمع = جو شمع ایضا کہ دو برخوں سے جمع اب ایضا ایں سے نیز سا ماثیہ
۲۔ گنغم شکر سے ایضا گجویم نیز سا ۳۔ ہو سہا پختے سے جمع جمع = ہو سہا پختے جمع
۴۔ اگر کیار ب = اگر کیار جمع ۵۔ خفتن سخت سے جمع جمع = خفتن سخت جمع
۶۔ کاں بخت سے جمع جمع = بخت جمع ۷۔ بتہ شب ۔

جانے غرق شد کا خستہ بزشتی
 ایام اہی کہ در راس آمدت پائے
 مریخ ارگشت پات اژدہ اسنج
 ورت زنجیر آہن بست قفسہ بر
 ۵ ازاں آہن کہ گشت زیور ساق
 دل خود را بے کوہم دریں درد
 ز بندت من بر آئم آرزو مند
 وے ترسم کہ بنیم زین غنم خویش
 بغیرت ہم ز بندت میسکنم جوش
 ۱۰ پات ارا از گرانی نبودم بیم
 چو من این سیم پندم در آنجاے
 گرفتنی کادت ز ایزد مخور غنم
 نگیرد چسب خیز پر مانگاں را
 مرد خورشید را گیسو ندیور

برے دیلہ ز آہن را نگشتی
 بیار آں پاکہ بر راس کم جابے
 کہ جابے کم بود بے اژدہ اسنج
 نباشد چساں شیراں راز زنجیرہ
 چو آہن سوختہ است ایں جان مشتاق
 روانہ بود چسہ کوہم آہن سرد
 کہ بکشاید زمانہ بندم از بند
 چو دبند تو ام بند دولت بیش
 کہ پات را چرا گیرد در آگوش
 غم من ہم ز باز و علقہ سیم
 ز آہن بار چوں بنیم براں پائے
 کاسیراں گرفتند اختران ہم
 کہ نہ ہند ایں محل بے پانگاں را
 بکوہ کم زندگیسندہ دست

۴۔ راس ساسا ج جمع اب = راست ع ایضا بر راس کم ج = بر راس ع جمع
 ۵۔ چو آہن سوختہ است ج جمع اب = چو آہن کوشت ع ۹۔ آگوش ساسا ج جمع اب = ہم آگوش
 ع ۱۳۔ بے پانگاں راج = بیگانگاں راج = بے مانگاں راج ع (اس آخری صورت میں
 کافیہ باقی نہیں رہتا)

گرفت اختر و خورشید زمینت گرفت آفتاب باواہمیت
 عزم سلطان عالم سوائے عالم دیگر و سلب کردن کا فور محبوب
 رجولیت فحول ملک بروشنائی در چشم ملوک نشستن و دیدہ
 قزۃ بعین علانی را کا فور وام گردانیدن و در اس قصاں

دیدہ و سرسبز باواون

گرت درینہ چشمے ہست ز گلشن
 ازین گھما کہ بینی گلشن آباد
 کہ باد تندی این خاک خط ناک
 نگر تا چند گلبن تان بشگفت
 ۱۰ نگر تا چند سرو آزاد بر فاست
 نگر کن تا کیا نرا از آفرینش
 نگر تا چند رخس کیفیت بادی
 سر و ہرے کزین سبز آشیان تافت
 بعبرت میں دریں فیروزہ گلشن
 بزرگ بوئے چون طفسلاں مشہاد
 چنین گھما بے کرد است خاشاک
 کہ از یک سدم رقتے بر زمین خفت
 کہ شد پست ارخزانرا باد بر فاست
 دریں نر بنگہ آمد چشم بینش
 خرامید اندرین صحرا بشادی
 نگر کن تا ببالائے کیاں تافت

۱- باواہمیت سر حجاب = باد ہمیت ح جم (سے اور غ میں کاتوں نے اس شعر کو بالکل غلط کر دیا ہے،

۸- زین خاک سانسہ ح جم = این خاک ح جم = ز خاک ح ۱۱- نگر کن تا کیاں راستہ ح جم ح جم ح جم

= نگر تا کیاں راستہ (اس صورت میں شعر موزوں نہیں رہتا) = نگر گر تا کیاں راج

۱۳- سبز آشیان ح جم = سبز آسماں ح جم ح جم ح جم (یہ شعر دیوان نہایت اجمال میں ہے، جہاں ہے)

نیمی کاں وز دہر صبحگاہ
 خیالے را کہ نقشے بر زلال است
 دریں بیرازہ عقل آنرا پسند
 بدانی خورد ہرچہ آیدش پیش
 ہاں را خوش خوردے کت کام دل ہست
 چہ بندی در گره نقشہ رواں را
 چو نتوان نقد جاں بر جایگہ داشت
 چہ سود از گنج افریدوں و ضحاک
 اگر خود قرص زرداری جانے
 ۱۰ بدنامے کہ مغلس را وہی خور
 ورافزون بخشی افزودست مزدت
 اگر خواہی ذخیرہ چیزے از پس
 بخور مگذا رو چہ یک فتاعت
 مشو چون خسروان سست بنیاد

۲- دیر پائین جم جمع عا = دیر پائین ع ۴- چہ بندی جم جمع آب عا = چہ بندی ع
 ۸- چہ سود از گنج ست جم جمع آب = چہ شد این گنج ک = چہ شد از گنج ع ۹- قرص خورد ساع
 ک ایضا بوسے محتاج ساع ۱۱- تودہ ساس ست جم جمع آب = بدہ ع ۱۳- نمی از زومتاعت
 ساع جم جمع آب = نمی از زومتاعت ساع -

چو خسرو شو گدائی فروش سر انجام
 دریں نامہ کہ نامش باد باقی
 کہ چون شہ را بحکم لایزال
 درونش را در آن نمہائے جانی
 دلش خون میشد و بسوں منیداد
 فرد میرنخت خون ناب خوردہ
 کیے رنجش گرفتہ در جگر گاہ
 وزیں ہر دو بتروفی جفا ساز
 ستیزی سخت کیں رسم جمالت
 ۱۰ جفا بردشمن بیڑوں تو اں کرد
 سہ دشمن در دروں گشتہ بلائج
 گرفت ایں ہر خصمش در جگر جانے
 ز سوال آمدہ ہستم پایا پے
 کزیں دیر پہنچ آن شاہ آفاق
 ۱۵ برو کرد اپنہاں شیر فلک زور
 کزو باقی نخواہد ماندہ بن نام
 چنین خواندم نمہائے فسہ اتی
 شد از رستے حضرت خاں دیدہ خالی
 تو اں رفت و فزوں شد تا توانی
 بگر را غوطہ بستہ در خون منیداد
 چو دیوار گل خام آب خوردہ
 دگر قطع جگر گوشہ جگر گاہ
 کہ گرمیسم نیارم رفتہ را باز
 کہ ہر یہ آں من کسہم گشتن محالت
 چو درینہ است دشمن چو تو اں کرد
 غم فرزند و فوے ناخوش و رنج
 بریں ہر سہ اہل شد کار فرمانے
 سنہ ہفصد سہ پنچہ بر سر روسے
 بروں از ہفت گنبد بردش طاق
 کہ شد زانگو نہ شیرے طعہ گور

۴۔ بہ شرمولے نمہائے شاہ کے اور کسی نسخہ میں نہیں پایا گیا۔ گرد میں اسکو ۵ اکے ب کھا ہے
 ۶۔ فردی بخت جہ = فردی خوردہ ۸۔ کہ گرم دم۔ ۹۔ رسم جمالت جہاک = رسم جمالت جمع
 ۱۰۔ ایضاً من کسہم جہاک = ہی کسہم جمع آب ۱۲۔ نیز بڑے نسخہ ۱۵۔ طعہ مورک۔

نگر تا پسند زمیناں شیر پر بسیم
 بچ ناوک زنی کو گاہہ پنجسہ
 چوبیسے برآرد لطفہ خویش
 دریں ایوان کہ مینی نسبتے چند
 کہ نسبت بازیاں ہر ہفت پر وہ
 ہر آن نسبت بکٹ امروز آورد پیش
 میں نسبت کہ بر رتے زمین است
 گزار دیباے میں خواہی نمونہ
 چرا بر تخت علاج آنکس نہ تاج
 خرد بیند چو گرد و استخوان پنج
 میں کامروز ماندش استخوان حسینہ
 چو اول خاک و آخرنیسنہ خاکیم
 چو ہر کہ از خاک زاید باز خاک است
 چرا باید گرفت آن کشور و شہ
 ۱۵ نرد خورشید را نیز این مزار کرد

شکار گور شد زیر آہوسے سیم
 شگافہ مور و اثر در ہا بیک تیر
 چہ سلطان زیر آں لطفہ چہ درویش
 بزلف و جعدیشاں دلرا کمن بند
 کہ نسبت میکند مسہفت کردہ
 چہ خواہد کردنش فردا بسندیش
 کہ زیر خاک نسبت میں ازین است
 زمین را کرد باید با اثر گو نہ
 کہ زیر تختہ گل خواست شد عاج
 کہ شاہ رایتیں شد شاہ شطرنج
 کہ فردا خاک گرد و استخوان نیز
 چہ چند میں بر خاک کے سینہ چاکیم
 فوش آنکس کہ غم بیودہ پاک است
 کہ اں نہ ہند میں از چار گز بہ
 کہ گیتی روز بت شب رہا کرو

۲۔ گورد و اثر در ہا بیک ۳۔ پیش آن لطف ۴۔ بجعد و زلف ۵۔ نسبت میکند مسہفت
 ۶۔ کردنش چو جوع آب ۷۔ کردنت ۸۔ خاک است۔ چاک است
 ۹۔ باید گرفت ۱۰۔ چوں این مزار کا۔

شاید بر سر چہرہ غمی کدہ داشت
 غرض گشت این حکایت در جہاں عام
 زمیں در لرزہ گشت از نقل کیدات
 علا از تحت رفت و رفت از تاج
 ۵ فلک ز آنجا کہ دارد رسم و پیشہ
 و گرن بازی دیگر برانگینخت
 بگیتی واد مسہ سوختہ را زور
 کشیدند از بروں گردنکشاں ریش
 بزرگانرا ہنرا ہنر کردشیدہ
 ۱۰ چنین باشد شہاں را گردش بخت
 غرض چون رفت ماہ ملک در مرغ
 ہنوز آن ماہ را تا بروہ در مد
 سبک تا مہربانی را رواں کرد
 شتاب میل میل آنسو بہ تعمیل
 کہ گیرد صید و نتواند نگہ داشت
 کہ شد پایانہ پر جسم راز نہ جام
 بَدَا الزَّلْزَلَةُ إِذَا نَادَتْ عِلْمَاتُهَا
 شہابے جاے ماہی کرد مسراج
 ق کہ کوشد در جہن کاہی ہمیشہ
 کہ نتواند دو صد بازیگر انگینخت
 جہانے بے نمک را کرد پر شور
 دروں ارکان ملک آمد بشویش
 ضعیفاں را خزانہ گشت پیدا
 کہ این زریا بدو آن گم کند رخت
 بجنیدین در آمدفتنہ را تیغ
 کہ گشت آن دشمن مہدی کش از عمد
 کہ بے مہری کند تا میسواں کرد
 کہ نور دیدہ شہ را کث میل

۳- در لرزہ شدہ مصرع ثانی عربی تھا کہ بتوں نے اُس کو خوب مسخ کیا ہے۔ ہمارے مضمون سابق جناب مولانا شوکت حسین
 نے نہایت قابلیت کے ساتھ عربی حروف میں محض خفیف سا تصرف کر کے اُس کو فارسی بنا دیا ہے: بدیں زلال
 افتاد انقلابات اور فتوحات میں بجائے عربی مصرعے کے ایک فارسی مصرع تصنیف کر کے چپاں کر دیا گیا ہے:
 چنین باشد شہاں را گردش آفات ۴- دو صد بازیگر مسخ جمع جمع اب = دو بازیگر جمع -

شتاباں رفت سنبل شد چون باد
 خضر خاں را خبر شد کامداں خار
 بتسلیم قضا بنشست خنداں
 چنین تا آں غبار آلودہ از راه
 براں جان گرامی با تنے چند
 چو آں دیدہ بر آں خصمان نظر کرد
 بگریہ گفت ما ناشہ فروخت
 چه حالت این آں جوش از پیہ چیت
 و را امید خلاص آں خود نباشد
 و گر بر دیدہ و رجاست فرماں
 جو ایش داد سنبل کاے گل بخت
 بکلے کاں بنختے تند بادیت
 منم سنبل ترا یک بندہ داغی
 بشارت میدہ منم باری بخت
 ولیکن در چنین فتنہ رخ جالے

غبار آلودہ سوئے سرو آزاد
 کزاں با دام چشمش یاد آزار
 ز رفت از جاے چوں ناہوشمنداں
 بر آمد برفشہ از قطعہ ناگاہ
 رسید آہنختہ بر گل سوئے چند
 ہماں چشمے کہ خواہد رفت ترکرد
 کزیناں فتنہ خفتہ بر آشفست
 بریں زندانی این بختاں ایزکیت
 ق کہ دشمن لایق مسند نباشد
 منم فرماں پذیر از دیدہ و دوجاں
 چه باشد سنبلی با صدمہ سخت
 گیاہی رانہ جاے ایتادیت
 نہ آں سنبل کہ شد آبی و باغی
 کہلے نیست بر جان دوست
 ہی خواہد فلک عین الہما لے

۳- زفت از جوش سانس سانس ۵- رسید آہنختہ بر گل سانس سانس = آہنختہ از گل
 = آہنختہ با تنے ۱۲- بادیت- ایتادیت سانس سانس ۱۳- ایشنا چہ جاے سانس
 = نہ جاے جمع جمع آب و ع-

مرج از من کہ از من نیست این زور
 چو بود اندر حیاتِ شاہ دستور
 ہی خواہد زر لے سُست تیز
 چو خاں دانست کا مدیر تقدیر
 ہر غبت دشت زگس پیش سنبل
 چو دید آن حال سنبل پار و ناچار
 کہ بگنند سرور استیں را
 کے کہ بہ زخم چشم زدنیل
 چناں چشمے کہ از سر مد شدی ریش
 ۱۰ چو پر خوں شد خارے زگس وے
 خارے دشت چشمش وائے صدوائے
 بیدہ مسکس اندر درد میگرد
 اگر بود از فلک زینگو نہ بیداد
 ستارہ ہر شبابی تافت چوں میل
 کہ چون خود خواہد آستد جلدہ را کور
 بچشمش چوں بچشم مژدہ کا فور
 کہ کا فوری کند چشم ترا نیز
 شد از دیدہ با استقبال آن تیر
 کہ خواہی فارم افکن خواہیم گل
 عیناں را ز سر سو کرد بر کار
 بیازردند چشم نازنین را
 رسیدش چشم زخمے ناگہ از میل
 چگونہ تاب میل آرد بسندیش
 خارے گویا تے می کندے
 کہ شد چشم و خارش ماند بر جاے
 وے از دیدہ فی انشاں شد زہی درو
 فلک کور است یارب کور تر باد
 کہ انجسم را کشد میلے بہ تعجیل

۲- چو بود ستارہ جمع ۳- رائے سُست و تیز جمع ۸- ہر چشم زخم جمع ۹- ایضا رسیدش چشم زخمے
 ستارہ جمع ۱۰- خارے گویا تے می کندے ستارہ
 ۱۱- ستارہ ہر شبابی تافت جمع = ستارہ ہم شبابی تافت ستارہ = ستارہ ہر شبابی تافت جمع
 = ستارہ ہر شبابی تافت جمع = ستارہ ہر شبابی تافت د

جہانے خستہ کز بس خستہ ابلی
 رستم کاں بود بر چشمش رستم را
 و گر پرسی سوادش کز تدر بود
 چون بل کرد زانسان خار خارے
 ز بس نجلت شدہ در خویشتن گم
 شتاباں سوئے حضرت راہ برداشت
 چو در حضرت رسید آن کار کردہ
 لے بے زور و جان بست ایہ
 بک پوست با صدرے زردی
 نوازش کردش آن بے مہر بہ عمد
 چو گل کردش میان سیم دزر غوق
 بشغل خود نیابت دار کردش
 چو بر تہجاب میری داشت از بخت
 بہار فتنہ خلق از دور میدید
 شد آن بادام عشقانی و آبی
 بچشم خویشتن خواند آن رستم را
 اِذَا اجَاءَ الْقَضَائِيَّ الْبَصِيرُ بُوَد
 خزانے در فلت اندر بہائے
 در آن نامرومی ترساں ز مردم
 ز فضل خود بہ گام آہ برداشت
 ز کفر اس سنت گفتار کردہ
 ہر اسماں از دور و دیوار و سایہ
 بکا فوری کہ کرد این جسد سردی
 کہ بودش در بلائے و گرجہ
 کہ سنبل را نماند از سرخ گل فرق
 بسباغ ملک امیر بار کردش
 دراں میری نیابت دادش از بخت
 کہ بار سنبل و کافر میدید

۴- خواند آن رقم را سحر جماع اب ۵ = دید آن رستم را سگ = خواند این رقم را ع ۴- خزانے
 در فلت اندر سنا سنا ع ۴ = خزانے را فلت اندر ع ۵ = خزانے اکتانہ در نوحا = خزانے را در
 فلت ابرع ۴ = سنت کفار سنا سنا ع ۴ جماع اب = سنت کفار ع ۱۰- بنا ہائے دگر سنا سنا ع
 جماع اب = بلا ہائے دگر ع ۱۴- از دور دیدند - کافر دیدند سنا سنا ع ۴ جماع اب ۵
 = از دور میدید - کافر میدید ع -

کہ چشم آزارِ یعقوبِ پیشِ بخشید
 بدرِ چشمِ کردہ درِ دلِ یار
 بزرگانِ رایشِ خویشِ می کرد
 ز فقرشس بود شمشیرِ اتی
 چنانکہ افت ز مستی و جوانی
 بذیلِ دولتِ سپہِ اعتماس
 سرِ بدخواہ ز دشمنش از چنگ
 دعائے درد منداں را اثر ہست
 سرِ شومش فلکند از گردنِ شوم
 کہ خوزیرِ سرش چوں بود با قطع
 کہ ہر سو چہرہ گشت از زورِ مندی
 کش از ہر خارِ خائے خوابِ کم بود
 رسید و داد بیروں نورِ ساطع
 کزد ہوش و خستہ دشت بر کرانہ

وزیں سو خضرِ یوسفِ روئے چوں دید
 بے نیواست دادِ خود ز دار
 بخ از خونابہ دل ریش می کرد
 اگر چہ کُند بودش تیغِ شاہی
 و گر چش بود پالغیرِ ہمانی
 لے ہم دادِ نیروئے تماش
 نہی نیرو کہ در پنجاہ فرسنگ
 فلک زانجا کہ در پاداشِ سر ہست
 زمانہ ساخت تیغ ز آہِ مظلوم
 چو گفتم سرِ بربکشایم این نطع
 چو دانت آن طلبگارِ بستی
 اگر چہ شاطرش بیدار ہسم بود
 لے چوں وقت کاں تیغیت قاطع
 ہمانی دادش ایفونے زمانہ

۶۔ دے ہم بود سنا سنا رخ میں اس مقام سے ۲۹ شرف غائب ہیں۔ غالباً جس نسخہ کی یہ نقل ہے اس میں
 ایک ورق کم ہو گیا ہوگا ۱۲۔ اگر چش خاطرے سنا = اگر چش خاطرِ ح ح ح = اگر چہ خاطرش سنا ہے
 ۱۳۔ رسید آوروسا = رسیدن داد ب ۱۴۔ دادش ایفونے سنا = ایفون ک = ایفون سنا
 ح ح ح = داشت ایفونے ب۔

بے ہمتی میں عمل در دہرِ قلاب
 دو قرصی کا ندھریں بالا و شیب اند
 فریبِ آسماں خوردن نشاید
 میں دولت کہ دار و پاسِ جانست
 ہمیں دستور کن پاسِ نمک ماند
 چو او بگزاشت از حقِ نمک پاس
 چو از تیغ و نمک سو گند بودش
 چو او بر دیدہ منسم جناب کرد
 چشمِ کس چو کس خارِ ستم داد
 غرض القصد آں کا فورے نور
 یکے از نیک خواہاں قاصدے جُست
 نہانی رفت سوئے خانِ والا
 کہ خصمِ چشم زخمی رہیب گشت
 چنان کردندش از شمشیرِ مقوم
 کہ بیدارانِ عالم را وہ خواب
 چو نانِ کیسہ بزمِ مردم فریب اند
 بخور گرت از سرد گردن نشاید
 چو وقت آید گشت ہم پاسانت
 نمک خواہے دوسہ در پاسِ خود خواند
 نمک خواراں خورائیدندش الماس
 نمک شمشیر شد سرد در بودش
 سپہ از دیدہ جانفش سزا کرد
 ببا دید چشم خود با سر بسم داد
 بتنبولِ اجل چوں گشت کا نور
 بدیں مژدہ گل و تنبولِ بردست
 حکایت کرد دستِ حق تقالی
 سرش را تیغِ نکین چو بادی گشت
 کہ در جمع سے عالِ چارِ مرسوم

۳۔ بخور گرت = خواب = بخورارت سنا = بخورکت ح = بخورگ ع ک ایضا گردن نشاید سناھا

۸۔ دیدہ جانفش سناھا = ک = دیدہ جانفش سناھا بخور دیدہ عالش ع ۱۰۔ خورد کا فور سنا

۱۲۔ خانِ والا سناھا سناھا = خواب ک = خضر والاع ۱۴۔ سے عالِ چارِ مرسوم = ک ع = سے

عالم چار دیا، چار مرسوم سے خواب = سے عالم چارم از شوم سے۔

بدل بود از فریبِ عالم آگاہ
 کہ مہ کس را بہ نوبت دید بیمار
 بر نجد گر چہ نوبت پنج دارد
 کے از میرِ علم بوقی خورد چوب
 بریناں در ہزیمت بوق تا کے
 ملک بر کاسِ نوبت میسکند ناز
 کرم را جائے شکر بیہ دریافت
 ز آہِ خصم و سوزِ خود بنالید
 برو بگریست بر خود نیز بگریست
 ز دل در گوشِ جاں نختے طرب کرد
 حدیثِ دردِ خود میگفت با خویش

غزل از زبان عاشق

کہ چشم بتدو بیستائیم داد
 بہر بنیش ز بیستائی برم بہر
 بچشم دل توں دیدن جہاں را

سلیم القلب فرزندِ جہاں شاہ
 پنچداں شادواں گشت اندر آں کار
 کے کہ چہ پنج نوبت پنج دارد
 چو باشد نوبتے را نوبتِ کوب
 علم زینگونہ بر عیوق تا کے
 اجل بر کاسِ نوبت آغاز
 خضر خاں چہ ز غیب انصافِ خود یافت
 بلکینے جہیں بر حناک مالید
 بر آں بد خواہ بے تمیز بگریست
 چو تنگی دلش جہاں را ادب کرد
 وزیں شیریں ترانہ با دل ریش

سپاسِ پادشاہی میکنم یاد
 کہ ہمیں زیں نظرِ نطائر دم
 نہ بیند چشمِ سر را ز ہنساں را

۴۔ کہ از میر شاہ ۹۔ برو بگریست و بر خود ستا

۱۱۔ وزیں شیریں سا سا سا ۷۔ جامع عجب = وزیں شیریں ع

۱۵۔ نہ بیند سا سا سا ۷۔ عجب = نہ بینم ع۔

چہ شد گرز گے کم شد زباغے
 غلط بینی گرا ز سر رفت گو زو
 چو دیدم زوشنائی خود ہمیں بود
 چہ بندہ بنی کہ کم منائی
 چرا از چشم دل بینا نگردم
 گمراہ چشم من بستہ زمانہ
 نشاید کام دل راندن ز حد پیش
 چو درو بنال ہر گل فارخاریست
 خوش آنکس کو بیلے گشت ترند
 فوس چشم نماید پیش از نیم
 لے گرد وہم از دل باز معلوم
 بیلے ہدل وہ سدیدہ من
 گرا ز من دور شد قرآلی
 نشست من کہ با تو ہر زمان است
 چہ غم چون من شد ہم با تو پری شا
 چراغے رفت و آمد شب چراغے
 کہ نور بے غلط در سینہ شد نو
 کہ دل نوری شد ار خاک زمیں بود
 وہد خاک سیاہش روشنائی
 کہ از شہائے قدرش سر مرہ کردم
 کہ کردم جائے بت در چشم خانہ
 کہ ناید ز آسماں ناکامی پیش
 پیایے ہر شرابے را خار است
 کہ بعد از سر کہ شیریں تر بود قند
 کہ نتوانم کہ روئے دوست بنیم
 کہ از دل بنیم ارشد دیدہ محروم
 رفیق روز بر گردیدہ من
 کہ نابینا نیاید پادشاہی
 مرا شاہی و سلطانے ہان است
 اگر تخت سلیمان را برد بر باد

۳۔ کہ دل کوری ہذا خاک ہمیں بود ع۔ ۷۔ ناکامی پیش سے جو جواب = ناکامی خویش ع ع

۱۱۔ کہ از دل سے سے سے جو جواب = کم از دل ع۔ ۱۳۔ گمراہ نام

۱۵۔ سلیمان را برد سے سے جو جواب = سلیمان رفت بر ع۔

نگین ملک من لعل لبست بس
 از آن خاتم دست نیز کم نیت
 کز آن ہر دو گیتی مانند نامے
 کہ جام شد میخ گیتی نایت
 میش در کام جان مست من باد
 ز سوز دل بروں داد این زبانہ

وراز من شد نگین ملک واپس
 وگر خاتم دست من ز جم نیت
 وگر کچھرے بودت وجامے
 من آن کچھروم در زیر پایت
 ہ مام این جام جم بردست من باد
 دولرانی چو شنید این ترانہ

پاسخ از لب معشوق

اگر نازت بدل شد با غم و درد
 نذار و نامرادی نینسز بنیاد
 نہ محنت نیز دارد پائنداری
 کہ بود شیون و شادیش پیوست
 بکم نیت بردمہ دو کرانے
 کہ ہم گل می برد ہم خار و خاشاک
 جو سے نہ ارز و چونا پائیدہ حالت
 مراد دل ہماں ز اداں کہ حالت
 مثال از جور و از بسید ادب من

مباش اندیشہ مندے ناز پرورد
 کز آن گو نہ کہ شادی رفت بر باد
 نہ دولت راست پیوست استواری
 جہاں را با ہمہ جور این روش ہست
 گزارد محنت و گر کامرانے
 برو و نیل ماند دور افتد لاک
 زرو مال ارچہ مردم را بحالست
 چو دست از رفتہ و آئیدہ خالیست
 چو حال اینست بنش شاد با من

بید از آنجست مین انکسای
 نہ ہر پے گفتہ آخر برویم
 مرا چشم از پئے روئے تو باید
 گراں گفتن ز روئے راستی خاست
 و گرنار است بودت آن نمودار
 بر آرم من ہم از سر چشم خود را
 کہ گر چشم تو ماند از دیدم واسے
 منم زن نہ ہار روئے تو جانم
 و راند رجان روشن دانی از من
 ا بگو اے دیدہ و جان گزیدہ
 چو دل دادت بجان و دیدہ منزل
 کشیدن اهل شمشیر الوقت سیف قاطع بر سر تا جو ران سر رو شہادت
 آن ہشتیان بروست زبانی چند و گزاردن تیغ بر سر ایشان
 بحر مشور کہ السیف فناء الذنوب
 شراب عشق با زان آب تیغ است
 بہر عاشق چنین آسے دریغ است

۴۔ رویت بہت سادہ جمع آب = رویت نیت سماع ۴۔ خود دان سادہ سماع = خود آن ع
 ۵۔ = خود آن ۶۔ = میں دل سادہ جمع سماع = بریں دل سادہ جمع ۱۳۔ زبانیہ چندک
 = زبانیہ چند جمع = زمار دار بے چند جمع ۵۔

کے کو سر نہ در پائے خواباں
 چومرغے شد بہمانی ہوسناک
 بطلے بر باز شد باز آمدش پیش
 میں گلبرگِ خداں چوں نگارے
 میں زیبائے خوابانِ مہوش
 میں آب از لطافتِ راحتِ انگیز
 بر آں یاری کہ خون از دوستی خورد
 بناں کہ غمزه خون کردن توانند
 سرش بگریزد از تن پائے کوباں
 ز خونِ خود و ہمسائے خاک
 کہ سازم جائے تو در سینہ خویش
 تو آں میں کیش برابر ہست خارے
 از اں کہ دور بہ دیدن در آتش
 تو بر غوغتہ بنیش جنش تیز
 نشاید اعتمادِ دوستی کرد
 ندانم تیغِ خون بہر چہ رانند

حکایت

۱۰ شنیدیم عارفی شاہ پرستی
 بجام از چشمِ پُر خون بادہ داشت
 چو سلطان زادہ کردی گوی بازی
 ثنا سا بود چو گان باز طشار
 چو ماہے چند زین بازی بر آمد
 ۱۱ بخا صاں گفت کاند ر خون ستیزند
 ز خوتا ب دل خود بود مستی
 نظر در رکے سلطان زادہ داشت
 وے از گریہ زمین کردی نمازی
 ز چو گان بازی آں پیر سر باز
 ز تشویشِ ذنب مراد در آمد
 بشمشیر بلا خویش بریزند

۸۔ خون کردن سگ جمع جمع آب = خون خوردن سگ ۱۱۔ عاشق بازی ست
 ۱۲۔ ز تشویشِ ذنب مراد در آمد جمع = ز تشویشِ ذنب مراد در آمد جمع اک جمع = کہ تشویشِ
 ذنب مراد در آمد جمع۔

دویدند آنمہ نیرباں پزیراں
 چو دیداں مہرباں بھیری دوست
 بزاری گفت من خووزیں دل ریش
 لے دارم امید از چو تو شاہ ہے
 دل شاہ اندراں گستاخ روئی
 اشارت کرد زود از چشم خووزیز
 ہنوز او در اشارت غمزہ زن بود
 چو بر عاشق اشارت تیغ خون است
 خضر خانے کہ چوں وحش شکاری
 نشستے عاقبت زان زخم دل دوز
 چو حاجت بود چسبیخ بیوتارا
 ولیکن چوں چنانش بود تقدیر
 مع القصد ہنسائی دان این راز
 کہ چوں سلطان مبارک شاہ بے مہر
 ۱۰ صلاح ملک در خووزیشاں دید
 کہ از آہن کسند آن قطع ہیراں
 چو مدد سلخ بیرون آمد از پوست
 ہی خواہم بصد جاں مردن خویش
 دریں کشتن بسویم یک نگاہ ہے
 تعینت کرد زان گستاخ گوئی
 کہ زودش سر بر بند از پنجہ تیز
 کہ جاں مشتاق را بیرون زتن بود
 سیاست کردن از رحمت برون است
 ز غمزہ داشت در جاں زخم کاری
 بروزی ماتم خود بہترین روز
 برو راندن ز خون تیغ جفا را
 گشتن کہ تو اندبستہ ز بنجر
 ز گنج راز زیناں در کند باز
 ز تخی گشت بر خویشاں ترش چہر
 سزا داری بہ تیغ تیزشاں دید

۴- کن بگاہی سماع؟ ۶- نوع میں یاں سے ۶۳ شرفاںب ہیں۔

۱۱- بکس سماع خوب ۵۵ = زون ع۔

برآں شد تا کند از کیں سگالی
 نماں سوئے خضر خاں کس فرساد
 کہ اے شمع ز مجلس دور مانده
 تو میدانی کہ از من نیست این کار
 ۵ گرت بندی است از گیتی حنہ داوہ
 نمی شاید دریں اندیشہ تعجیل
 کنوں ماہم درآں ہنجر کاریم
 چو در خوردی کہ باشی مند آرائے
 مے ہر کے کا ندر دولت رُست
 ۱۰ دُولرانی کہ در پشت کینزیت
 شنیدم کا پنجاں گشت ارجمندت
 نہیں زیبا بود کہ چشم کوتاہ
 کہ دور صحن بتاں کیست بارے
 خے کو برب و زیانند پائے
 ۱۵ تماشے دل مایکند خواست
 زانبا زان ملک اقلیم حنالی
 نموداری بعد از دل بروں داد
 تنت بیتاب و نوح بے نور مانده
 ستم کش ماند و کیوس شد شنگار
 چو وقت آید ہمت بکشاید این بند
 ہنجر از و حل بیرون رود پیل
 ہنجر می ازیں بندت بر آریم
 بر ایقے کینمت کار و نہائے
 نہ در خورد و عسلو ہمت تست
 کینزار مد بود ہم سہل چیزیت
 کہ شد پا بوس اوسر و بندت
 پرستار پرستاری شود شاہ
 کہ جوید سر بند می با چنارے
 برو بادش بزخم سیلے از جائے
 کہ زان زانو نشیں بر بادیت خاست

۴- بند رست حج ۶- ماہم سائے حج جواب- باہم ع ایضا کہ باہنجر ازان ب

۹- علو منزلت ۱۲- بود شاہ ب

۱۴- بر کف دریا سا = بر سر دریا ب-

چو زینجارت باز اینجا فرستش
 چو سود لے دلت کم گشت چیزے
 چو شد پیام گوئی و بڑو پیغام
 زختم و غصہ کرد آں ماہ در سلخ
 تخت از دیدہ لب را جوشِ خوں داد
 کشتہ را ملک انی چون و ناکرد
 چو دولت دور گشت از فغانے من
 و رایں دولت ہم از من دور خواہی
 چو با من ہمسر است این یار جانی
 ۱۰ پیام آور چو زان جان غنم اندود
 شہنشاہ گرم گشت از پابے تافرق
 برآمد شد کیں را زبانہ
 بتدی سر سلاجی را طلب کرد
 زواند رگوار ایرایں دم نہ بس دیر
 ۱۰ کہ من ایمین شوم ز انبازی ملک
 بفرماں شد رواں مرد مستملاً
 بیائیں گاہ و تخت ما فرستش
 وہمیت باز تا یاشد کینزے
 خضر خاں را نماند اندر دل آرام
 چوے ہم گریو ہم خندہ تیغ
 پس آلودہ بخوں پاسخ بروں داد
 دولرانی بن باید رہا کرد
 دولرانی است دولت رائے من
 مرے دولت ہے نور خواہی
 سرین دور کن زان پس تو دانی
 ببرج شاہ برد آں آتشیں دوو
 بگری خیر خندی کرد چوں برق
 بہانہ جوئے را نوشد بہانہ
 کہ باید صد کردہ امر و زشب کرد
 سر شیران ملک افکن بشیر
 کہہت این فتنہ کمتر بازی ملک
 کبوتر پائے بند و جتہ ہا ہا

شہاروزی برید آن چند فرنگ
 رسایند آنچه فرماں بودش از تخت
 دروں رفت سرسنگان بیابک
 بز و پوشیدگان ہونی در آفتاد
 ۵ در آن برج از شنب ہر تیر شد قوس
 ز کج حجر با با صد تیرندے
 ز بازو زور و از تن تاب رفتہ
 شد اندر غصہ شادی خان والا
 شک در کو تو ال آویخت تا دیر
 ۱۰ چو شیر غم گم گشتہ بودش
 خواناں در دویدند از چپ رہت
 بہر یک شیر دہگان سگ در آویخت
 نہ ہر سگاری چسب زبوں گیر
 چو بستند آن دو دولتند راست
 ۱۵ قنادند آن شکر فاق و زر پوسنے
 رسید و بزبر کرد از تہ آہنگ
 شد اہل قلعہ در کار سے چنان سخت
 بہ بیابکی در آن عصمتگر پاک
 کزاں ہولز زہ در بام و در افتاد
 قیامت یہاں آمد بفسہ دوس
 بروں جبند ز شیراں بہ تندی
 توان مردہ خود در خواب رفتہ
 بد و جت از پناہ حق تعالی
 تا افکندش کشتن جت شیر
 از آن نیروئے بجا صل چو سوش
 در افتادند و آن افتادہ بر فاست
 نگرینگ را کہ بر شیراں غضب بخت
 کہ شیراں را سگان سازند نخر
 زمانہ بست دست دولت و بخت
 برآمد سو بوش شیر فونے

۴۔ بر پوشیدگان ساسا ج ج ب ک = بر آن پوشیدگان ج ج ع ۶۔ بروں رفتند ب
 = بد و جت س ۹۔ جت شیر ساع ج ج ب ک = راہ س = خواست س ۱۲۔ ہر تیر زادہ دہگان
 ۱۳۔ سگاری س س ج ب ج = سگ بازی س ج ع ۵۔

درآمد خونے بے رحمت ازور

مخالف چوں خطا ہر غم و دام

ازو شادی گریزاں بلکہ غم ہم

نکاح ہے تیز چوں میتین نسراد

بشکل ابلیس را مخذول کردہ

زہر یک موٹے ابرو رستہ تیغ

گرفتہ خشم لبہ ایش بدندان

ہمہ نفرین و نفرت فرق تا پاسے

نشد برق کے در جنبش از بیخ

کے چوں بر کشد شمشیر کیں خواہ

زافسوس چناں عسر و جوانے

کزیناں ارجنداں را کند خاک

کہ خواہ تیغ خود را سہ زروئی

زاند اسے چو گل بود بسہ ہیز

چو بت آواز بے رحمی زخبر

جانی مایہ غم شادیش نام

ز شادی بلکہ غم با اوست غم ہم

جینے تند چوں سیکین جلا و

بفن و جبال را معزول کردہ

بہر یک جانب از رورفتہ سینے

دہانش از خنما کے گشتہ خنداں

ہمہ قہر و سیاست رغبت و رائے

اشارت کردہ سوراندن تیغ

۱۰ عفا اللہ بر چناں رو ہائے چوں ماہ

کرا در دل نیساید سوز جانے

فلک را با دیار بیدہ صد چاک

بچوں قصاب را رحمت چہ جوئی

چو گل بند و بسہ جلا و خونریز

۱۔ چو بت آواز بے رحمی زخبر ۲۔ خطا ہر غم و دام ۳۔ جہاں ۴۔ غم و غم و دام ۵۔ جہاں ۶۔ غم و غم و دام ۷۔ جہاں ۸۔ غم و غم و دام ۹۔ غم و غم و دام ۱۰۔ غم و غم و دام

۱۱۔ غم و غم و دام ۱۲۔ غم و غم و دام ۱۳۔ غم و غم و دام ۱۴۔ غم و غم و دام ۱۵۔ غم و غم و دام ۱۶۔ غم و غم و دام ۱۷۔ غم و غم و دام ۱۸۔ غم و غم و دام ۱۹۔ غم و غم و دام ۲۰۔ غم و غم و دام

۲۱۔ غم و غم و دام ۲۲۔ غم و غم و دام ۲۳۔ غم و غم و دام ۲۴۔ غم و غم و دام ۲۵۔ غم و غم و دام ۲۶۔ غم و غم و دام ۲۷۔ غم و غم و دام ۲۸۔ غم و غم و دام ۲۹۔ غم و غم و دام ۳۰۔ غم و غم و دام

۳۱۔ غم و غم و دام ۳۲۔ غم و غم و دام ۳۳۔ غم و غم و دام ۳۴۔ غم و غم و دام ۳۵۔ غم و غم و دام ۳۶۔ غم و غم و دام ۳۷۔ غم و غم و دام ۳۸۔ غم و غم و دام ۳۹۔ غم و غم و دام ۴۰۔ غم و غم و دام

غرض کس را برایشاں چون نشد رائے
 بچنید از میاں چوں تند باوی
 بستید صورتی آمد من آثار
 غم افزائی چو عیش تنگ حالاں
 چو بوم نو بیدین شوم چسری
 چو شام غم جینے محنت آمیز
 لبے چوں پاشناے جفت راناں
 درآں تا خوش دمان خون غسراں
 درازش بستے پیمیدہ برگوش
 ۱۰ شیک ان صفت سرہنگاں بروں جست
 ز راہ ۱۱ مرد امن در کشیدہ
 ز فرمایندہ تیغ گوہرین جست
 برآمد گرد آں سر و گرامی
 شہادت خاست از خضر اندراں کاخ
 سیاست را فلک زاری ہمیکرد
 کہ گرد و تیغ خون را کار فرمائے
 فرد تر نسبتے ہند و نژادی
 ہزار آہر من از رویش بز نمار
 کز اندیشی چو عقل حشر و سالاں
 چو صبح دی بغزینیں سرد مہسری
 چو فوسے بد طریقے لغت انگیز
 شے چوں بوسہ جاٹے کز دہاناں
 تیشم گو نہ چوں کفشس پاں
 ز بلبت کردہ خود را علت در گوش
 تو گوئی خواہ از فے موج خون جست
 بخو نیز آستینا بر کشیدہ
 کشید و کرد داماں قباحت
 کہ از سر سبزی خود بود نامی
 چو تیغ درخت از سبزی سفاخ
 شہادت را فلک یاری ہمیکرد

۱- چوں نشد ساجواب = آن نشد ساجمع ایضاً تیغ خود ساجوابك = تیغ خون چو جمع عھا
 ۲- تیغ ساجوابك چو جمع = سترگنا = قبیرہ = لینہ عھا = بوم پر بریدہ عھا = جینش۔
 ۳- تیغ ساجوابك چو جمع = شہادت خاست ساجوابك = خواست چو جمع عھا۔

دیر و دوس روضاں باز کردہ
 از اں بانگ شہادت کا د از شاہ
 چو بر شد خبر و شہد بروشت
 ق پر میکرد و فرشتہ از تن خویش
 کند تیغ قضا چوں قطع آئید
 بیک ضربت کہ آں نامہاں کرد
 قضا کا مد ز بہر ش ز آسمان زیر
 ز خون او چو رنگین کرد جبارا
 چو از تیغ آں سر والا قلم شد
 ۱۰ چو گرد رویش از خون سیل در گشت
 ز فصل خود چو دل از تن نخل رفت
 ز گردن موج خون کیش پیش میرفت
 دل خون گشتہ کیش از پیش بگریخت
 صراحی نے بروں دادہ ز سینہ
 ہمہ حوراں دُر و دامن از کردہ
 شہادت گوئی شد ہم ہمہ ہم ماہ
 در آں منظر قعاں چوں رعد بر پشت
 دلے تقدیر کیو کردشس از پیش
 نہ مدہ داند سپر کردن نہ فرشتہ
 مہر شدہ در کتارش میہماں کرد
 قلم چوں رانندہ بودش راندہ تمیشر
 ہم از خویش نوشتہ است این ماجرا را
 خط مشکین او خویش رسم شد
 گل لعل سے از خون لعل تر گشت
 رواں شد جان وہم دنبال دل رفت
 دواں سوئے نگار خویش میرفت
 دوید این خون و بااں خون در تہنیت
 نمنہ زیر یا قوت آبگینہ

۳۔ دُر و منظر سے = دُر و منظر جمع = در و خاطر ۵۔ سپر گشتن جمع آب عا ۹۔ ز تیغ آں
 سرہ بالا چوں قلم شدہ ستا حاشیہ ۱۱۔ از خود نخل سے = از سے نخل سے ' ایضا نخل مانہ۔ دل مانہ
 ب ۱۲۔ ز گردن سے ستا جمع آب = ز گردوں جمع ایضا دواں سے جمع آب ۱۰
 = رواں جمع۔